

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző:

Cím: Amikor az ősz Buda az élénkarcu Pestnek adta át nemzeti Tháliánkat

Forrás: Fővárosi Hírlap

Bp
(Hely)

1927. 7. 27.
(Idő)

(Köt. v. füz.)

Osztályozás

Tárgy 792

Hely Nemzeti Színház

Idő " 18 "

Személy

Amikor az ősz Buda az élénkarcu Pestnek adta át nemzeti Tháliánkat

Pest város tanácsa tizenötezer forintot adott a centenárium előtt álló Nemzeti Színház felépítésére — „Thália dicsőségjutása“ 1837. augusztus 22-én

A Fővárosi Hírlap mai számában beszámolunk Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszter szép tervéről, hogy hogyan és miként akarja felépíteni a Nemzeti Színház új, díszes hálékát. Érdemes beszélni ebből az alkalomból arról is, hogy milyen küzdelmek árán létesült kilencven esztendővel ezelőtt a régi Nemzeti Színház. Klebelsberg gróf erről is mond néhány szót és érinti azt az ellentétet, amely az akkori Nemzeti Színház felépítése körül gróf Széchenyi István és Földváry Gábor, Pest vármegye alispánja között keletkezett. Széchenyi hatalmasat, nagyot, monumentálisat, méltót akart teremteni, valami olyat, mint például Pollack Mihály Nemzeti Muzeuma. Földváry Gábor arra az álláspontra helyezkedett, hogy a magyar kultúra érdekében minél előbb létesüljön a Nemzeti Színház. Erről a pompás harcról érdemes ma bővebben megemlékezni.

Széchenyi és Földváry harca

A múlt század elején magyar színészet csak a vidéken volt. Budán német színészek játszottak. Ekkor jelent meg 1831-ben Széchenyi röpirata a Magyar Játékszín-ről, amelyet „a megye lelkes fiainak“ ajánlott. Ugyanekkor már Pestmegye előkelő urai nemzeti színi-bizottságot is alakítottak. Széchenyi díszes Nemzeti Színházat akart építtetni a Dunaparton. Közbejött azonban egy különös esemény. Budára érkezett az otthonától megfosztott kassai színtársulat. Nagyszerű nevek voltak ebben, olyanok, akikre ma is nagy tisztelettel gondolunk. Tagjai voltak a társaságnak Kántorné, Telepéné, Lendvay, Lendvayné, Egressy Gábor, Dériné, Laborfalvy Róza, Szentmáry, Szerdahelyi, Szigligety, Hetényi, FánCSI, Me-

gyeri Károly stb. A kassai színészek ideiglenes otthont a budai német színházban kaptak, de mindenki nagyon jól tudta, hogy a németlakosságú Budán nehézzé lesz megélniök, de meg különben is a helytartó tanács sem látja szívesen, hogy a német színtársulat helyén magyar működjik.

Széchenyi és Földváry között az összeütközés a pestmegyei közgyűlésen történt meg. Széchenyi türelmet ajánlott, a fáradhatatlan Földváry Gábor vezérlete alatt álló lelkes párt pedig az követelte, hogy minél előbb valósítsák meg a színház tervét. Széchenyi évekre tervezte a színházépítést, Földváryék pedig azt akarták, hogy a Nemzeti Színház kézen álljon, mire a helytartótanács a budai színházat visszaköveteli a németek számára. A közgyűlés ezuttal még egységes határozatot hozott, amely szerint az ajándékösszegek kezelésével Földváryt bízták meg, aki mellé Fáy András és Döbrentei Gábor táblabírákat rendelték. A hatalom és a pénz tehát az

ő kezükben volt. Fáy és Döbrentei a budai színészekből sürgősen megalakították az első nemzeti színésztársaságot. Fáy rendkívül népszerű volt a színészek előtt, akik azonban a mogorva és erőszakos Döbrenteit nem szerették. Döbrentei féltékeny lett, mire a finomlelkű Fáy András lemondott a színigazgatói tisztségéről. Földváry minden eszközzel rá akarta bírni Fáyot, hogy másítsa meg elhatározását, a színészek pedig sűrűn deputációztak Fáy visszatérése érdekében. Fáy azonban ragaszkodott ahhoz, hogy nem dolgozik többé együtt Döbrentéivel, aki viszont nem volt hajlandó visszavonulni. Földváry végre is úgy oldotta meg a kínos bonyodalmat, hogy Simonits János pestmegyei főszolgabírókat nevezte ki teljes hatalmú igazgatóvá.

A bokréta ünnep és Bartháné selyemzászlója

Széchenyi másfelé volt elfoglalva, de meg a hatalom is teljesen Földváry kezére jutott, aki időközben Grassalkovich Antal hercegtől a Hatvani kapuval szemben terjedelmes telket eszközölt ki a Nemzeti Színház számára. Kiszközölte továbbá, hogy Pest város tanácsa 15.000 forintot adott a színház felépítésére. Széchenyi azzal akarta a dolgot halasztani, hogy az országgyűlés által kívánt határozatot hozatni. Az országgyűlés azonban nem volt erre hajlandó és ezt a feladatot a jövőben egybehívandó országgyűlésre akarta hárítani. Ennyi késedelmet a lelkes Földváryék nem bírtak ki. Sőt azok is, akik eddig a dunaparti színház terve mellett lelkesedtek, átálltak azokhoz, akik a Grassalkovich-telken már meg is kezdték a földmunkálatokat.

1836 augusztus 5-én fejezték be a munkát a köművesek. Másnap megtartották a bokrétaünnepélyt, amelyen nagyszámú előkelőség, az összes tisztikarok, számtalan küldöttség, a budai magyar színtársaság, az egyetemi ifjúság és rengeteg nép jelent meg. Először az építést vezető pallérok közül mondott az egyik épület falán állva verses felköszöntőt, amelyben a nemzetet, az uralkodót, Pestmegye nemességét, tisztikarát és Thalia papjait éltette. Ezután kezében nemzeti zászlóval Földváry Gábor alispán lépett a földszítt emelvényre és mondott beszédet. Beszéde végén a nemzeti színű selyemzászlót, amelyet a budai színtársulat nevében Bartháné készített, átadta az építés vezetőjének, hogy a színház homlokzatára tűzesse ki. Oriási örömrivalgás és éljenzés között történt meg ez, mire a budai színészek ajkán felzendült a magyar himnusz. A közönség födellen fölvel együtt énekelt a magyar színészekkel.

Csodás volt a színészek lelkesedése is. Még a segélypénzükről is lemondtak, csakhogy a pesti színház építését elősegíthessék ezzel a kis összeggel is, amit valósággal a szájuktól vontak el. Megpróbáltatásaik azonban csak ekkor kezdődtek. Budán németek laktak, a pesteknek messze volt Budára átmenni. Jövedelmük nem volt, hitelük is kimerült, és a helytartó tanács is elrendelte, hogy a színházat

arveresen adják bérbe. A helytartótanács nagyon jól tudta, hogy a szegény magyar színészek nem tudnak az árverésben részvenni. Ezek el is határozták, hogy vidékre mennek vendégszerezelnéi és március 19-én meg is tartották a magyar színtársaság utolsó budai előadását. A közönség ekkor nagyon kitett magáért. Zsufőlásig megtöltötték a színházat és akárhányan kétszeresen megfizették a helyért. Gyönyörű, lelkes este volt, amelynek végén Fánecy Lajos, a távozó színészek nevében beszédet mondott:

— Utoljára ma léptünk fel a negyedik év letele után e művészi terem falai között. Az ősz Buda nem bocsátja el árván nemzeti Tháliánkat, hanem a Hon teljeserejű leányának, az élénkarcú Pestnek adja át, hogy az lángoló keblén erőre fejtse az árvaléányt, ki az ősz anya ölében is táplálni segített, midőn a zajló Duna habjain is átjárt a meredek hegyre, hogy barátságos arcával lemosolyogja bús Thaliánk homlokáról az árvaság borúját. És így lelkes hazafiak e szó: „utoljára“ nem fájdalommal, hanem inkább hálát költ fel szíveinkben. Hálát azon meleg részvétért, mellyel ügyünket majd négy évig sajátotoknak ismertétek s melynél fogva azt tudjuk bizonyonni, hogy továbbra is annak valljátok. Édes örömmel szemlélvén, mi szép erőre indul árva gyámleányotok, a testvérváros meleg kebelén!

— Köszönetünket egybekötjük azon szent hálával, melyet a tekintetes pestvármegyei Karok és Rendek buzgó pártolása iránt is éreznék és melyet jelenleg, habár gyenge, erőnk kirebegni törekszik. Azért, midőn az Alkotó áldását kérem mindnyájunkra, nem végbúcsút...

Nem tudta tovább mondani, szavai zokogásba fulladtak. A közönség felrohant a színpadra, összeölelkezett a színészekkel és sírva, ölelkezve ígérték meg egymásnak a közeli boldog viszontlátást.

Bajza József pesti ügyvéd lesz az igazgató

1837 tavaszán annyira haladt az építkezés, hogy kihirdették a színházbérleti pályázatot. Ez a pályázat azonban meddő maradt és így Pestvármegye részletesi bizottsága elhatározta, hogy színházi részvénytársulatot alapít, amely meg is alakult három esztendőre, 1837 augusztus 1-től, 1841 húsvétiáig. A részvénytársaság élén Földváry Gábor állott, aki mellett Teleki Sámuel gróf, Ráday Gedeon gróf, Laffert Antal báró, Bánffy Pál báró, Mérey László, Jankovich Miklós, Nedeczky Ferenc, Beniczky Ádám, Fáy András, Patay József, Döbrentei Gábor, Benyovszky Péter, Lissovényi László, Steinbach Ferenc, Ilkei Sándor, Simontsits János, Zlinszky János, Szentkirályi Móric és Ungvári Pál vállaltak tevéke-

nyebb szerepet. Az igazgatóság ötszáz részvényt bocsátott ki ötezer forintnyi értékben.

Június hónapban az aláírott részvények száma meghaladta a háromszázat, mire megválasztották a drámai és az operai igazgatókat. Drámai igazgató lett Bajza József pesti ügyvéd, a Magyar Tudományos társaság tagja, a dal, a táncjáték és a zenészeti igazgatói teendők végzésére pedig Mátrai Gáborné, a Honművész szerkesztőjét választották meg, míg a színház titkára Szigligeti Ede lett. Elrendelték egyben, hogy a megnyitás napjának emlékére emlékpénzt veretnek és egy alkalmi költeményt húsz különböző nyelven nyomtatnak ki. Hamarosan kiragaszították azután a nemzetiszínű színlapokat is, amelyek hirdették, hogy a színházat 1837 augusztus 22-én nyitják meg.

Thália diadala az előítéleten

A megnyitástról olvassuk: „Nagyszerű látványt nyújtott a tömérdek díszfűzér, mellyel ékítve volt a Nemzeti Színház környéke. Az épület homlokzatát koszorúk övezték, széles nemzeti szalagokkal átfonva. A tetőről hosszú nemzeti zászló lengett alá, az I. emelet erkélyéig. De nemcsak az új épület, hanem a Hatvani út mindkét oldalán zöld galyakkal díszített ablakok s a nemzetiszínű zászlók hosszú sora volt látható. A megye, a város, a Tudományos Akadémia, a jótékony intézetek és Buda vára, tüntetőleg díszíté fel hivatalos épületeit. Thalia dicsőségre jutása közös ünnepe volt a nemzetnek. A vidékről egész népvándorlás irányult Pest felé. Hetekkel előbb indultak el a megyék hivatalos közegei, csak hogy el ne mulasszák az ünnepélyt. Egész nap a nép nagy tömegekben hullámozott az uccákon. A délutáni órákban oly zsúfoltan szorongott a színház körül a nagy közönség, hogy az ünnepélyre hivatalos hazafiak fogatai alig tudtak áthatolni a tömegben. Örömmel hallgatva a várokozást méltóan kielégítette az eredmény. A díszes nézőhely, a muzsák képeivel volt díszítve, a kékeszöldalapú menyezeten. A hasonló színű páholyok fehér oszlopocskákkal s aranyos koronával voltak díszítve, melyekkel szemközt a páholyok vörös könyöklői oly jól összehangzó kiegészítést képeznek, nemzeti színt alkotva a fehér karfiával bíró zöldszínű támlásszékekkel. Az előfüggöny és karos gyertyatartók mindenkit bámulattal vegyült örömmel töltének el. A tetőzés és örömmilyvántás helyébe végre a harmas csengetés jelzése halotti csendet idézett elő. Visszatartott lélekzettel függeszté mindenki tekintetét az emlékedni kezdő függönyre. Oly hosszúnak látszott ez a fél másodperc, mely eltakará a

néző elől Thalia oltárát, egy dicsfényben ragyogó magas alapzatot, melyen aranyoszlop emelkedett s erről magasan lobogó láng világítá meg Thalia félkörben álló apostolait és a virágfűzért tartó művésznöket. A látvány kivétel nélkül mindenkit megigézett. Az oltár fölött két angyal tartott gyönyörű babékoszorút, melynek alácsüngő nemzeti szalagján aranybetűkkel volt írva e jelmondat: A Magyar Thaliának. Az első pillanatban mindenki elbűvölve szemléli a gyönyörű néma képet, melyet a művészek meglepetésül készítenek a közönségnek.“

Itt az oltár előtt szavalta el egy színész Vörösmarty prólogját, majd megkezdődött az első előadás. A zeneyitányt Heinisch József színházi karmester írta és „Thalia diadala az előítéleten“ volt a címe. Ezután Vörösmarty előjátéka, Az Árpád ebredése következett, amelyben Lendvay, Egressy Gábor, Udvarhelyi, Dériné, Szigligeti, Hetényi, Hubenay, Kovácsné, Fánecy, Egressy Béni, Havi és Szilágyi szerepeltek. „Ezen előjátékban Lendvayné remekelt, kivált midőn a költöies szépségeken gazdag, elbűvölő részleteket szavalá el, melyben a magyar színész és színésznő sorsa van ecsetelve.“ Az előjáték után Schenk János „Belizár“ című operájának egy részletét adták elő Kiss János fordításában. „Előadása közben többször kihívott Fánecy, Szentpétery és a fiatal, de szép reményekre jogosító Labortalvy Róza.“